

УДК 159.964.21

DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2019-5-1>

КОНФЛІКТНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВПЛИВУ ОБ'ЄКТИВНИХ ТА СУБ'ЄКТИВНИХ ЧИННИКІВ

Наталія Антонійчук

*Хмельницький національний університет,
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна, 29000
e-mail: natashaant33@gmail.com*

Стаття присвячена дослідженню впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників на конфліктну поведінку особистості.

Проаналізовано, що проблема конфліктності стала в наші дні досить актуальною, адже там, де трапляються протилежні погляди, де є люди, які мають різні уявлення про цілі та засоби їх досягнення, де стримується прояв людської індивідуальності і творчості, неминуче виникають конфліктні ситуації.

Досліджено праці відомих психологів та соціологів, які вивчали проблему конфліктності особистості.

Виявлено характеристики та чинники, які сприяють розвитку конфліктності, крім того, здійснено аналіз впливу формування особистості в дитинстві на рівень конфліктності в дорослому житті.

Підтверджено особистісну спричиненість деструктивної конфліктності юнаків. Юнацький вік є чутливим до накопичення і використання конфліктогенів його представниками через актуалізацію їх прагнень до самоствердження і самопрезентації, однак не досить вироблених і апробованих механізмів самовираження. Через ці проблеми особливої актуальності набуває питання профілактики подібних порушень, їх корекції, проблема передачі досвіду, навчання юнацтва конструктивного розв'язання конфліктів.

Розглянуто специфіку проявів інтраособистісних та інтерособистісних конфліктів. Охарактеризовано 6 основних типів конфліктних особистостей.

Висвітлено три основні моделі поведінки особи в конфліктній ситуації: конструктивну, деструктивну і конформістську та їхні характеристики.

Обґрунтовано, що на характер конфліктної поведінки особистості впливають такі об'єктивні чинники, як: трансформація ціннісної свідомості в суспільстві за умов його реформування; стан економіки, який детермінує соціальний статус особистості за умов швидкого розшарування населення, особи, позбавлені родинного оточення, частіше схильні до психологічних криз; у цьому разі конфліктна поведінка є наслідком соціальної дезадаптації, руйнування родинних зв'язків, перерозподілом соціальних ролей.

Таким чином, конфлікти є невід'ємною частиною людських стосунків. Найчастіше вони виникають через те, що кожна людина є унікальною, має відмінні від інших погляди, вподобання і переконання, власні інтереси й бажання, які можуть вступати у суперечність з інтересами та бажаннями інших. Для успішного вирішення конфліктів потрібно володіти багатьма життєвими навичками: самоконтролем, умінням слухати і говорити, висловлювати свої почуття, враховувати думки опонента.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна особистість, конфліктність, об'єктивні та суб'єктивні чинники конфліктів, конфліктна поведінка.

Постановка проблеми. Проблема конфліктності стала в наші дні досить актуальною, адже там, де трапляються протилежні погляди, де є люди, які мають різні уявлення про цілі та засоби їх досягнення, де стримується прояв людської індивідуальності і твор-

чості, неминуче виникають конфліктні ситуації. Поширення конфліктів, їх роль у суспільному житті привертала увагу ще з давніх часів. Протягом усієї історії розвитку суспільної та наукової думки, особливо починаючи з кінця XIX – середини XX ст., конфлікти як найважливіше джерело соціальних змін посідають одне з центральних місць серед типів соціальної взаємодії, що потребують трансформації і перетворення. Отже, проблема дослідження рівня впливу особистісних рис людини на рівень конфліктності є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конфліктності широко представлена у працях психологів і соціологів, таких як: Т. Парсонс, С. Мейо, Л. Козира, Р. Дарендорф, А. Гулднер, Дж. Скотт, Р. Фітер, У. Юрі, Х. Корнеліус, Ш. Фейр, А. Анцупов, А. Бандура, А. Дмитрів, В. Друзь, К. Зайцев, А. Здравомислов, В. Танчер, А. Шипілов, А. Чуміков, В. Ядов, Ф. Бородкіна, Н. Гришина, О. Донченко, Л. Петровська, А. Свенцицький, Л. Сохань, Т. Титаренко та ін.

Мета статті – дослідження впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників на конфліктну поведінку особистості.

Виклад основного матеріалу. На думку О. Чалої, конфліктна особистість характеризується значною конфліктогенністю, що має глибоко внутрішню детермінацію, яка негативно впливає на всі аспекти життєдіяльності людини та її міжособистісну взаємодію. Конфліктність визначається як перманентна риса особистості, яка акумулюється її природними задатками і соціальним досвідом. Таке визначення можна знайти в роботах В. Ілійчука, Л. Петровської, В. Ващенко. При цьому, як відзначає О. Чала, конфліктність особистості формується внаслідок комплексної дії різних детермінант – особистісних (темперамент, рівень агресивності, рівень домагань, актуальний емоційний стан, акцентуація характеру і т.д.), соціально-психологічних (соціальні установки, цінності, ставлення до опонента, спрямованість у взаємодії «на себе» тощо), а також соціальних факторів, зокрема умов життя і діяльності, соціального оточення, загального культурного рівня [1].

Конфліктну поведінку ми інтерпретуємо як соціально-психологічну реакцію особистості на чинники, що спричинюють дезорганізацію її свідомості й діяльності. Дезорганізація особистості – це стан, за якого індивід не може ефективно функціонувати внаслідок інтерособистісного конфлікту, що виникає через асимілювання індивідом суперечливих стандартів поведінки, соціальних ролей та норм. Конфліктну поведінку особистості ми розглядаємо як структурний складник соціального конфлікту. Це наслідок взаємодії індивіда із соціальним оточенням, це форма інтерперсональних відносин, на які впливають ціннісні орієнтації особистості, рольові експектації, соціальні ідентифікації. Інтраособистісний конфлікт розглядається в роботі як протиборство тенденцій у самій особистості; йому притаманні амбівалентність, суперечливість цілей, внутрішніх мотивів особистості. Він може бути наслідком соціальної аномії або спричинюватися іншими чинниками як особистісної, так і соціальної природи. Інтраособистісні конфлікти здебільшого відбуваються під впливом навколишнього оточення. Серед особистісних умов можна назвати наявність в індивіда: амбівалентної внутрішньої структури та актуалізації цієї амбівалентності; складної та розвиненої ієрархії потреб і мотивів; високого рівня розвитку почуттів і цінностей; складно організованої й розвиненої когнітивної структури, здатності індивіда до самоаналізу та рефлексії. Зовнішні умови конфлікту зводяться до того, що задоволення будь-яких глибоких і активних мотивів і відносин особистості стає неможливим або перебуває під загрозою. Внутрішній конфлікт виникає лише тоді, коли зовнішні обставини породжують певні внутрішні умови. Внутрішні умови конфлікту зводяться до суперечностей між різними структурними компонентами особистості. Особистісний конфлікт, ґрунтований на механізмах заміщення й витіснення, часто розв'язується завдяки перенесенню його до сфери соціальної діяльності й міжособистісних відносин [2, с. 53–54; 3, с. 96–97].

У результаті дослідження мотивації поведінки обґрунтовано, що на характер конфліктної поведінки особистості впливають такі об'єктивні чинники, як: трансформація ціннісної свідомості в суспільстві за умов його реформування; стан економіки, який детермінує соціальний статус особистості за умов швидкого розшарування населення, особи, позбавлені родинного оточення, частіше схильні до психологічних криз; у цьому разі конфліктна поведінка є наслідком соціальної дезадаптації, руйнування родинних зв'язків, перерозподілом соціальних ролей [4].

У науковій літературі виділяють три основні моделі поведінки особи в конфліктній ситуації: конструктивну, деструктивну і конформістську. Кожна із цих моделей зумовлена предметом конфлікту, конфліктною ситуацією, індивідуально-психологічними особливостями.

Деструктивна модель поведінки властива такому суб'єкту, який не схильний до розв'язання конфлікту і його поглиблення аж до фізичного знищення чи повного подолання противника. У побуті це – егоїсти, ініціатори скандалів, на підприємстві – кляузники, в натовпі – ініціатори безпорядків і руйнівних дій. Велика кількість конфліктів могла би вирішитися мирним шляхом, якби не підігрівалася такими людьми. Яскраво це видно на прикладах міжнаціональних та міжнародних конфліктів (С. Хусейн, Бен Ладен). До таких осіб можна віднести і людей, що обіймають великі державні посади і мають авторитарний стиль керівництва, вони прагнуть домінувати над іншими, підкорювати всіх своїм інтересам. Такі особи схильні порушувати чужі цінності, чинити перепони для волевиявлення інших, що часто слугує причиною конфліктів і навіть війн. Така їхня конфліктна поведінка зумовлена недоліками в самоконтролі. Люди, схильні до конфліктів, як правило, імпульсивні, жорсткі, грубі, схильні до ризику і гострих відчуттів, недалекоглядні. Такі люди турбуються лише про власні інтереси і в ім'я їх реалізації готові йти на конфлікт. Таким чином, для осіб із деструктивною моделлю поведінки властиве постійне прагнення до розширення і заострення конфлікту, вони часто принижують партнера, негативно оцінюють його особистість, проявляють підозри і недовіру до опонента, порушують етику спілкування.

Конструктивна модель поведінки властива людям, які прагнуть уникнути конфлікту, знайти вирішення, яке задовольняє всіх. Люди, яким властива така модель поведінки, охоче вступають у переговори, прагнуть прояснити предмет розходження поглядів і знайти шляхи їх урегулювання. Таким чином, особи із конструктивною моделлю поведінки в конфлікті прагнуть залагодити конфлікт. Вони націлені на пошук такого рішення, яке задовольнить усіх, їм властива відмінна витримка і самовладання, до опонента ставляться досить приязно, відкриті, у спілкуванні лаконічні і небагатослівні.

Конформістська модель властива для людей, які в конфлікті схильні скоріше поступитися і підкорятися, ніж продовжувати боротьбу, їм властива пасивність, непослідовність в оцінках і судженнях, досить легко погоджуються з точкою зору опонента, відступають і не хочуть розв'язувати гострих питань [5].

Особистісним фактором виникнення конфліктів є рівень конфліктності особистості. Коли цей рівень високий, говорять про конфліктну особистість, яка схильна до конфліктних взаємин. Узагальнюючи дослідження психологів, можна сказати, що до таких якостей можуть бути віднесені такі, як: неадекватна самооцінка своїх можливостей і здібностей, яка може бути як завищеною, так і заниженою. У тому й іншому разі вона може суперечити адекватній оцінці оточуючих – і ґрунт для виникнення конфлікту готовий; прагнення домінувати будь-що, де це можливо і неможливо; консерватизм мислення, поглядів, переконань, небажання подолати застарілі традиції; зайва принциповість і прямолінійність у висловлюваннях і думках, прагнення сказати те, що є, на погляд особи, правдою, іншому в очі, незважаючи ні на що; певний набір емоційних якостей особистості: тривожність,

агресивність, упертість, драгівливість. Конфліктологи виділяють декілька форм конфліктної поведінки, які проявляються залежно від індивідуального рівня конфліктності особистості: активно-конфліктна поведінка (виклик); пасивно-конфліктна поведінка (відповідь на виклик); конфліктно-компромісна поведінка; компромісна поведінка.

Ще однією причиною конфліктних форм поведінки може бути стійке прагнення до визнання та поваги оточуючих, прагнення посідати більш престижне і впливовіше місце в групі. Така людина вважає себе головною у всьому, зазвичай не рахується з іншими. Завищена самооцінка детермінує конфлікти з близьким оточенням, яке не сприймає розбіжності з реальними можливостями особистості [6].

Як вважає М. Пірен, є значна кількість комбінацій особистісних рис, які утворюють різноманітні типи конфліктогенної особистості: агресивісти, що постійно чіпляються до оточуючих, висловлюючи їм свої в'їдливі зауваження, непомірно драгуються, коли їх ігнорують; скаржники, які завжди на когось або на щось скаржаться, але не беруть на себе відповідальності за проблеми: мовчуни, які тримають свої міркування при собі і цим ставлять оточуючих у складне становище, яким важко здогадатись, про що насправді думають і чого бажають їхні партнери по спілкуванню; занадто поступливі, які завжди погоджуються з усім і обіцяють підтримку, проте слова в них розходяться з ділом; песимісти, які завжди у будь-якій справі налаштовані на невдачу, на різні пропозиції з легкістю відповідають «ні» і відчують сильне занепокоєння, з чимось погодившись; нерішучі, які бояться помилитись, якомога довше не приймають рішення, що залежить від них, аж доки потреба у ньому не відпадає; всезнайки, які своєю начебто обізнаністю вводять в оману оточуючих [7].

К. Юнг у своїй праці «Конфлікти дитячої душі» стверджував, що подальший невроз людини і тяжкість адаптації до людей формується в дитинстві. Він підкреслював важливість навчання дитини розуміння і значення мислення для вирішення внутрішніх душевних конфліктів. І будь-який обман чи зневага з боку дорослих може в майбутньому призвести дитину до неправильних висновків, які згодом ускладнять сприйняття самого себе [7].

Карен Хорні також виділяла важливість формування особистості в дитинстві. Вона ж ввела термін «базальна тривога» – всеохоплююче почуття самотності та ізоляції у ворожому світі. Цей стан виникає, якщо у дитини не була повною мірою задоволена потреба в безпеці. У підсумку «базальна тривога» стає фундаментом для виникнення конфліктної особистості. Адже невротика потрібно більше уваги до себе, його потреба в любові і визнанні набагато вищі, ніж у інших. Така людина агресивніше реагує, якщо сталося щось не так, як їй хотілося б. Таким чином, конфліктна особистість перш за все шукає докази своєї значущості за теорією Карен Хорні.

Це лише деякі з безлічі теорій про конфлікт, який криється в людині. Є безліч інших теорій, що визначають причини конфліктів, але не всі вони пов'язані з конфліктністю особистості [7].

Наведемо дослідження вітчизняних психологів (В. Захаров, Ф. Бородкін, Ю. Симоненко, Н. Коряк). Натепер виділяють 6 основних *типів конфліктних особистостей*.

1. Демонстративний тип – завжди і у всьому хоче бути само-самий. Любить перебувати в центрі уваги. Людей ділить на тих, хто до нього добре ставиться, і на інших, «незначущих». Емоційний, усе робить по ситуації і рідко планує свою діяльність. Швидко адаптується в різних ситуаціях, схильний до поверхневих конфліктів. Ніколи не вважає себе джерелом конфлікту, навіть якщо таким є.

2. Ригідний тип – це люди – егоцентристи, які не бажають ні слухати, ні зважати на думку оточуючих. Поведінка безцеремонна, прямолінійна, груба. Важко адаптуються до ситуації, тому що не можуть вчасно вловити зміни. При цьому надмірно підозрілі до

оточуючих їх людей. Похвалу вони сприймають як належне, а ось будь-яка критика сприймається як образа. Мають завищене почуття справедливості.

3. Некерований тип – люди імпульсивні, інертні, непередбачувані. Головна їхня проблема – відсутність самоконтролю. Поведінка найчастіше зухвала, агресивна. Так само важко переносять критику, проте, на відміну від ригідного типу, схильні звинувачувати інших у власних невдачах. Мало досвіду витягують з життя, їм складно співвіднести свої дії і вчинки з обставинами. У житті їм важко реалізовувати плани.

4. Надточний тип – ця людина вимоглива до всього і до всіх. Причому виглядає це так, немов вона чіпляється. Недовірлива до оточуючих, підозріла, зайве тривожна. Чутлива до оцінки з боку начальства, добре розуміє реальні відносини в групі. Часом припиняє спілкуватися з друзями, позаяк їй здається, що її образили. Внаслідок цього виникають хвороби: головний біль, безсоння. Однак зовні вона ніколи не проявить палітру емоцій.

5. Безконфліктний тип – ця людина має легку навіюваність, їй важко сформулювати власну думку. Через це вона буває непослідовною. Сильно залежить від чужої думки, орієнтується на миттєвий успіх. Не володіючи достатньою силою волі, завжди прагне до компромісу. Рідко аналізує свої вчинки і дії оточуючих.

6. Раціоналіст – розважливий, у будь-який момент готовий вступити в конфлікт. Як тільки намічаються зрушення в зміні керівника, раціоналіст першим зрадить його. Все в підсумку намагається раціоналізувати на свою користь.

Таким чином, можемо зробити висновки про те, що в науці є безліч підходів до виділення різних форм конфліктної поведінки, причин її виникнення. Беззаперечним є той факт, що прояви такої поведінки та внутрішні особливості особистості, а також її соціальне оточення тісно взаємопов'язані [8].

Отже, скільки людей, стільки і особистостей. Кожен психолог знає, що без конфліктів розвиток людини, особистості неможливий. У кожного з нас протягом життя формується величезна кількість недоліків, ідей, прагнень, помилок, моделей поведінки. Але в підсумку, щоб перебувати у відносній гармонії з оточуючими, варто навчитися доходити компромісу всередині себе і на ґрунті міжособистісних відносин.

Список використаної літератури

1. Чала О.А. Сутність та детермінанти деструктивної конфліктної особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2009. № 26. С. 400.
2. Нагаєв В.О. Конфліктологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 199 с. С. 53–54.
3. Ложкін Г.В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика / Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якей. Київ, 2007. 435 с. С. 96–97.
4. Панова М.І. Конфліктологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / М.І. Панова, Л.М. Герасіна. Харків : Право, 2002. 253 с.
5. Ємельянов С.М. Практикум по конфліктології. Москва : Пітер, 2001.
6. Знаков В.В. Психологічні особливості особистості і методика їх дослідження. *Психологічний журнал*. 2000. № 5. С. 16–22.
7. Орлянський В.С. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 159 с. С. 74–75.
8. Берлач А.І. Конфліктологія : навчальний посібник / А.І. Берлач, В.В. Кондюкова. Київ : Університет «Україна», 2007. 203 с.

CONFLICTAL BEHAVIOR OF PERSONALITY AS A RESULT OF THE IMPACT OF OBJECTIVE AND SUBJECTIVE FACTORS

Natalia Antoniichuk

*Khmelnitskyi National University
11, Institutional Str., Khmelnytskyi, Ukraine, 29000
e-mail: natashaant33@gmail.com*

The article is devoted to studying the influence of objective and subjective factors on conflicting personal behavior.

Analyzed what problem confliction has become in our days quite relevant, because where there are opposing views, where there are people who have different ideas about goals and means of achieving them, where the manifestation of human individuality and creativity, inevitably conflict situations arise.

Research has been done on the work of well-known psychologists and sociologists who have explored the issue of personality conflict.

The characteristics and factors contributing to the development of conflict-relatedness were identified, and the influence of childhood personality formation on the level of conflict in adulthood was analyzed.

Confirmed personal causation. Destructive conflict of youth. Adolescence is sensitive to the accumulation and use of conflict it is not enough for its representatives produced and tested mechanisms of self-expression. In force these problems special relevance acquires the issue of prevention of such violations, their correction, the problem of transferring experience, teaching young people to constructively re-solve conflicts.

Specificity is considered manifestations of interpersonal that interpersonal conflicts. There are 6 main types of conflict personalities.

Three main patterns of behavior of a person in a conflict situation are revealed: constructive, destructive and conformist and their characteristics.

It is substantiated that the nature of conflicting personality behavior is influenced by the following objective factors: transformation of value consciousness in society under conditions of its reformation; the state of the economy, which determines the social status of the individual in the conditions of rapid stratification of the population, individuals deprived of their family environment, more often prone to psychological crises; in this case conflict behavior is consequence of social disadaptation, break of family ties, redistribution of social roles.

In this way, conflicts are an integral part of human relationships. Most often, they arise because each person is unique, has different views, preferences and beliefs, own interests and desires that may conflict with the interests and desires of others. For all-round resolution of conflicts it is necessary to have many life skills: self-control, the ability to listen and speak, express your feelings, take into account the thoughts of the opponent.

Key words: conflict, conflict personality, objective and subjective factors of conflict, conflict behavior.